

Dariusz Dachowicz
Kamila Kasperska-Kurzawa
Stefan Marek Grochalski
Paweł Jakub Szewczyk

Afganistan w cieniu wojny

**Rozważania na temat geografii, historii,
bezpieczeństwa i prawa wojennego**

Kraków 2022

*Afganistan w cieniu wojny. Rozważania na temat geografii,
historii, bezpieczeństwa i prawa wojennego*

RECENZENCI:

prof. dr hab. Czesław Maj

dr hab. Jerzy Nikołajew, prof. UR

REDAKTOR PROWADZĄCY:

Adrian Gorgosz

KOREKTA JĘZYKOWA:

Aleksandra Łozińska

SKŁAD:

Aleksandra Winiarska

PROJEKT OKŁADKI:

Katarzyna Cywicka

Copyright by AT Wydawnictwo & Authors, Kraków 2022

ISBN 978-83-66445-24-6

ISBN 978-83-66445-28-4 (Współczesne konflikty zbrojne)

AT Wydawnictwo

www.atwydawnictwo.pl

Spis treści

Wstęp	9
Rozdział I. Afganistan	11
1.1. Położenie	13
1.2. Sąsiedzi	15
1.3. Surowce i zasoby naturalne	18
1.4. Struktura etniczna	22
1.5. Krótki rys historyczny	25
Rozdział II. Mocarstwa w Afganistanie	33
2.1. Imperium Brytyjskie w Afganistanie	36
2.1.1. I wojna brytyjsko-afgańska (1839–1842)	36
2.1.2. II wojna brytyjsko-afgańska (1878–1880)	47
2.1.3. III wojna brytyjsko-afgańska (1919)	61
2.2. Rosyjska interwencja w Afganistanie i jej skutki	65
2.2.1. Przyczyny interwencji oraz jej przebieg w grudniu 1979 r.	65
2.2.2. Okupacja Afganistanu po 1979 r.	69
2.2.3. Działania wojsk radzieckich w latach 1980–1989	74
2.3. Amerykańska wojna z terroryzmem wsparta działaniami Sojuszników i jej efekty	82
2.3.1. Ataki z 11 września 2001 r. i reakcja USA	82
2.3.2. Wejście NATO do gry – misja ISAF	87
2.3.3. Zwrot w polityce USA za czasów rządów Donalda Trumpa	94
2.4. Podsumowanie polityki mocarstw w Afganistanie	100
Rozdział III. Talibowie i mudżahedini – analiza przypadku	103
3.1. Talibowie – kim są i jak rządzą?	105
3.2. Charakterystyka mudżahedinów i roli odegranej przez nich w Afganistanie	110
3.3. Marsz talibów po władzę: lata 1994–2001	114
3.4. Sytuacja w Afganistanie w latach 2002–2021	118
3.5. Obecne uwarunkowania w Afganistanie	126

Rozdział IV. Interwencje w Afganistanie w optyce prawno-międzynarodowych regulacji	135
4.1. Wprowadzenie do tematu	137
4.2. Prawo międzynarodowe wobec problematyki wojny i użycia siły	138
4.3. Interwencje, ich rodzaje i dopuszczalność w kontekście zakazu użycia siły	142
4.4. Wielokrotne interwencje w Afganistanie w kontekście prawno-międzynarodowych norm regulujących użycie siły	147
4.5. Podsumowanie	152
Bibliografia	155
Spis ilustracji	163

Wstęp

Niniejsza monografia oparta jest o analizę wydarzeń związanych z ponad wiekowym okresem walk o kształt afgańskiego państwa: o uzyskanie przez nie suwerenności, unormowanie stosunków społecznych pomimo istniejących między obywatelami różnic na tle religijnym, podziałów klanowych czy plemiennych, a także zmniejszenie roli różnego rodzaju kodeksów plemiennych, wprowadzających zasady, którym bardzo często brak jest człowieczeństwa, szczególnie wobec kobiet. Tego rodzaju problemami nękany był Afganistan, który przez wieki pogrążony był w kolejnych konfliktach: jeżeli nie w walkach z najeźdźcami zewnętrznymi, to w wojnach domowych, toczonych przede wszystkim z powodów religijnych i w wyniku sporów o władzę – nie tylko nad samym krajem, ale i nad przekonaniem i obyczajowością jego mieszkańców, którymi można by dzięki niej sterować. Kraj ten zlokalizowany jest na styku granic trzech regionów azjatyckich i charakteryzuje się wyżynno-górzystą topografią, co przy silnym rozbiciu plemiennym i wysokiej samodzielności poszczególnych grup sprawiło, że przez wiele wieków skutecznie odpierał on wszelkie próby podboju ze strony zarówno mocarstw światowych, jak i poszczególnych państw ościennych, pozostając niezdobytym terytorium. Niestety, jednocześnie był on uwikłany w liczne wojny domowe na tle religijnym, a kwestie wyznaniowe były dla niektórych grup obywateli – reprezentujących skrajny fundamentalizm islamski – determinujące na tyle, że weszli oni na drogę totalnej negacji sposobu życia ośrodków kultury zachodniej, ze szczególnym uwzględnieniem Stanów Zjednoczonych Ameryki.

Naturalnym wydaje się, że większa część długiej historii Afganistanu, której początek datowany jest na okres trzeciego tysiąclecia przed naszą erą, a która obejmuje m.in. rządy dynastii Wielkich Mogołów w XVI w. czy okres walk z wojskami brytyjskimi w wieku XIX, wzmiankowana jest w przedmiotowej pracy w sposób zaledwie fragmentaryczny. Główny przedmiot zainteresowania autorów monografii stanowią natomiast czasy bardziej nam współczesne, poczynając od podpisania porozumienia pomiędzy Rosją a Wielką Brytanią w roku 1907, zawierającego stwierdzenie, że Afganistan będzie pozostawał w strefie wpływów Rosji, natomiast czynności dyplomatyczne prowadzić będzie poprzez Brytyjczyków. Szczególne zainteresowanie Afganistanem ze strony tych dwóch mocarstw wynikało z jego specyfiki pod względem strategicznym, jego położenie decyduje bowiem o istotnej

roli, jaką pełni on w Azji Centralnej. Z drugiej strony, dla sytuacji w regionie kluczowy jest również kształt społeczności afgańskiej, będącej mieszkanką plemion i klanów rodzinnych, które w obliczu przełomowych wydarzeń – jak chociażby zagrożenie dla niezależności państwa – potrafiły zjednoczyć się i wspólnie występować przeciw zagrożeniom zewnętrznym.

Oprócz analizy kwestii militarnych, niniejsza publikacja podejmuje w odniesieniu do konfliktów w Afganistanie także rozważania prawne dotyczące regulacji międzynarodowych w segmencie uzasadnień działań wojennych, jak również rozpatruje zagadnienia socjologiczno-społeczne dotyczące miejscowej ludności, ze szczególnym uwzględnieniem podziałów religijnych w jej obrębie. Ogółem omawia ona liczne kwestie będące determinantami funkcjonowania państwa: jego położenie geograficzne, zasoby surowcowe, stosunki z sąsiadami, strukturę etniczną, czy historię.

Monografia podzielona jest na cztery rozdziały. Pierwszy z nich, Afganistan autorstwa Kamili Kasperskiej-Kurzawy, analizuje strategiczne położenie tegoż kraju w centrum Azji, wskazując jednocześnie na stosunki między sąsiadującymi państwami w regionie, jak również na skomplikowaną strukturę etniczną oraz złożoność religijną społeczności Afganistanu. Rozważania te wskazują na zasadniczo dobre stosunki Afganistanu z państwami ościennymi, z wyjątkiem Pakistanu, z którym od wielu lat jest on skonfliktowany. Źródło owego konfliktu lokowane jest w tzw. Linii Duranda, którą w 1893 r. brytyjski dyplomata, sir Henry Durand, nakreślił jako granicę dzielącą oba państwa. Powstały w rezultacie sztuczny podział Pasztunów Afgańskich i innych miejscowych ludów plemiennych, często skutkujący nawet rozbiciem rodzin na tereny dwóch różnych krajów, powoduje nadal trwające spory graniczne i konflikty, także zbrojne. Ważnym elementem rozdziału jest również wskazanie na położenie na terenie Afganistanu ogromnych złóż minerałów ziem rzadkich, w tym litu, mających bardzo dużą wartość (szacunki wskazują na ponad 1 bilion USD). Jak zauważa Kasperska-Kurzawa, społeczność etniczną Afganistanu wypełnia mozaika wielu narodowości, w tym m.in. Pasztunów, Hazarów, Uzbeków, Tadżyków, Beludżów i Turkmenów. Zasadniczą i najważniejszą grupę pośród nich stanowią Pasztuni, którzy uważają się za najwyżej stojących w hierarchii lokalnych rodzin plemiennych. Afganistan to kraj niemalże w 100 proc. muzułmański, podzielony jednak na odłamy sunnitów (80 proc.) i szyitów (15 proc.), co stanowi zarzewie potężnego sporu pomiędzy tymi ugrupowaniami, skutkującego walkami plemiennymi i zamachami terrorystycznymi. Rozdział podsumowuje rys historyczny wskazujący na ogromne lokalne znaczenie Afganistanu. Przebieg jego dziejów ukazuje, że cały okres tworzenia i funkcjonowania państwa to czas nieustannych walk i najazdów, zmian władz, religii i struktur etnicznych.

Drugi rozdział monografii, autorstwa Dariusza Dachowicza, nosi tytuł *Mocarstwa w Afganistanie* i w sposób analityczny przedstawia konflikty zbrojne toczone na terenie tego kraju. Konflikty te obejmują działania Imperium Brytyjskiego – przede

wszystkim trzy wzniecone przez Brytyjczyków wojny wymierzone w niezawisłość Afganistanu, ale także nakierowane na udaremnienie rosyjskich prób zdobycia dominacji w regionie. Analiza Dachowicza uwzględnia ponadto interwencję zbrojną przeprowadzoną w Afganistanie w roku 1979 przez ówczesny Związek Radziecki, jego okupację, schemat działań zbrojnych wojsk okupacyjnych, i wreszcie koniec wojny w 1989 r., połączony z wycofaniem się wojsk ZSRR noszącym znamiona klęski militarnej. Autor opisuje również działania, które wobec Afganistanu podejmowały Stany Zjednoczone i ich sojusznicy, w tym interwencję zbrojną stanowiącą odpowiedź na prowadzone z jego terenów operacje terrorystyczne bojowników Al-Kaidy, a także zakończenie obecności wojsk USA w tym państwie i ewakuację z jego terenów, prowadzoną w cieniu zagrożeń atakami talibów.

Rozdział trzeci, autorstwa Kamili Kasperskiej-Kurzawy, zatytułowany *Talibowie i mudżahedini – analiza przypadku*, poświęcony jest analitycznemu przedstawieniu powstania ruchu talibów na terenie Pakistanu, ich organizowaniu się w oddziały zbrojne, i wreszcie walce o przejęcie władzy w Afganistanie. Na szczególną uwagę zasługuje wskazanie w tym przypadku na podłoże religijne owych wydarzeń, ale i na socjologiczno-społeczne uwarunkowania społeczności Afganistanu. Autorka opisała także ruch mudżahedinów, których korzenie sięgają do społeczności plemiennej Afganistanu, jak również podkreśliła ogromne zasługi tej formacji w walce z okupacyjnymi wojskami radzieckimi. Analizie poddała także kluczowe wydarzenia w Afganistanie w latach 2002-2021 oraz obecną sytuację w tym państwie.

Autorami czwartego rozdziału monografii, pt. *Interwencje w Afganistanie w optyce prawnomiędzynarodowych regulacji*, są Stefan Marek Grochalski i Paweł Jakub Szewczyk. Swoją uwagę koncentrują oni przede wszystkim na problematyce prawa międzynarodowego w kontekście wojny i użycia siły. Podjęte przez nich rozważania dotyczą prawnej klasyfikacji kolejnych interwencji w Afganistanie, ze szczególnym uwzględnieniem ich dopuszczalności w świetle przepisów międzynarodowych. Obejmują one także sferę legalności części samych aktów prawnych o charakterze międzynarodowym regulujących te kwestie. Autorzy wskazują na tragiczne położenie narodu afgańskiego, jak również na analogie pomiędzy brytyjskimi, radzieckimi i amerykańskimi interwencjami w tym regionie. Bez względu na przyczyny owych interwencji, ich kluczowy aspekt był niezmienny: każda z nich powiększała dramatyzm położenia rdzennej społeczności, nie zapewniając przy tym działań humanitarnych na odpowiednim poziomie.

A wide-angle photograph of a rugged mountain landscape. A dirt road, heavily littered with rocks and debris, winds through a valley. The surrounding hillsides are steep and rocky, with sparse, dry, brownish vegetation. In the background, a range of mountains stretches across the horizon under a clear blue sky with a few wispy clouds. The overall scene conveys a sense of a remote, mountainous region.

ROZDZIAŁ I

Afganistan